

MÜLLNER ANDRÁS

BESZÁMOLÓ A KUTATÁSRÓL

A Romakép Műhely az ELTE Média és Kommunikáció Tanszékén minden tavasszal meghirdetett kurzus és egyben filmklub. A műhelyt Pócsik Andrea alapította 2011-ben, aki akkor a Média Tanszékét magába foglaló Művészetelméleti és Médiakutatói Intézet Film-, Média- és Kultúraelméleti Doktori Programjának hallgatója volt. A tanszék és a doktori program oktatójaként 2012-ben csatlakoztam a kurzushoz, 2013-tól pedig Andreával (2015-ben Bogdán Máriával) szerveztem és vezettem azt. Szerepvállalásom oka az volt, hogy a kurzuson folyó munkát kutatói és oktatói szempontból is mintaszerűnek gondoltam. Röviden, a magyarországi romák dokumentumfilmes ábrázolásának kérdéseit beszélhették meg itt az érdeklődő hallgatók és egyetemen kívülről érkező nézők, mégpedig a társadalom- és bölcsészettudomány szakértőinek, valamint a különféle művészetek képviselőinek segítségével, a hallgatók bevonására és részvételére alapozva. A műhely mindenkori kérdései a filmek „elmosódottságára”, a valóság és az ábrázolás kapcsolatára, elkülönülésére/összemosására, a filmek és azokon túl a különféle művészetek eljárásainak hitelességére vagy éppen hiteltelenségére, a művészi és politikai reprezentáció aspektusaira, a magyar roma közösség és azon túl más kisebbségek képiének konstruálására vonatkoznak. Az ELTE Tehetőséggondozási Tanácsának 2015-ben kiírt pályázatával a Romakép Műhely tevékenysége bővülni tudott. Bár a pályázat elnyerése előtt is folyt kutatás és születtek tanulmányok a Romakép Műhelyben, de 2015 és 2016 ősze között a kutatás mélyebbé és kiterjedtebbé válhatott. Hét tehetséges és ambiciózus hallgató lehetőséget kapott arra, hogy a választott témájában egy éven keresztül elmerüljön, és ez alatt az egy év alatt számos tevékenységben gyakorolja magát – alább ezeket részletezem. (Magáról a programról és a kurzusról, amely annak keretét adta, a jelen beszámoló *Romakép Műhely 6. – A program értékelése* című részében olvashat az érdeklődő.)

KUTATÁS ÉS ELEMZÉS

A Romakép kutatói műhely kilenc (később nyolc) tagja 2015 októberétől 2016. szeptember végéig körülbelül kétheti rendszerességgel találkozott egymással.

A kutatás vezetőjeként magam ennél sűrűbben konzultáltam a csoport tagjaival, hiszen az egyes kutatási témákról, illetve a munka előrehaladásáról folyamatosan egyeztettünk (ez alól a nyári idény sem volt kivétel: júliusban a Bánkító Fesztiválon volt vendég a Romakép Műhely, augusztusban pedig a hallgatók a tanulmányaikat írták). Tevékenységünk négy nagyobb részre bontható az időben, amelyek persze nem különülnek el egymástól, hiszen átfedésben zajlottak: háttérkutatás és empirikus kutatás (2015. október – 2016. július), a film-program (2016. február–május), a kutatási anyag elemzése (2016. március–szeptember), a kutatási eredmények megosztása (2016. szeptember–december). Első lépésben a 2015–16-os tanév őszi félévében megterveztük a Romakép Műhely című kurzus programját, és ezzel szinkronizáltuk az egyes kutatásokat. Az alábbiakban bemutatom a kutatás megtervezésének és magának a kutatásnak a folyamatát.

Kutatási célunk a magyarországi roma alkotók és közösségeik médiahasználatának vizsgálata néhány esettanulmány segítségével. Ezt a kutatást a Romakép Műhely című kurzussal párhuzamosan terveztük folytatni, és igyekeztünk a lehető legjobban harmonizálni a kettőt. Ami azt jelenti, hogy a kutatásunk témáiból alakultak ki a Romakép Műhely programjai, legalábbis körülbelül 80 százaléban. 2015 őszén fokozatosan és egymással párhuzamosan alakítottuk ki tehát a programot és a kutatási témákat. Sipos Flóra a fotóművészetben belül Horváth M. Judit és Csoszó Gabriella munkáit választotta. A kutató hallgató itt a Horváth M. Judit és Stalter György által közösen jegyzett *Más világ* című fényképalbumon, valamint a *Rólunk Hozzád* című fotós kampányon keresztül a hagyományos szociofotó, valamint a fotóaktivizmus különbségeivel szembesült, és számára ennek az ellentétnek az összehasonlító kutatása tűnt gyümölcsözőnek. (A tanulmány ebből a témából végül nem készült el, de Flóra mindvégig aktív tagja volt a kutatócsoportnak.) Pala Mátyás Daróczi Ágnes és a *Patrin Magazin* című nemzetiségi közszolgálati műsort szerette volna kutatni, de ez a kutatási téma később módosult, és helyette a Dikh Tv műsorainak elemzését végezte el. A Daróczi Ágnes-interjúnk során a közszolgálati *Patrin Magazin* 90-es évekbeli működéséről nyert információk e módosulással együtt is viszonyítási alapot adtak a web 2.0-s médiakörnyezet új trendjeinek és platformjainak vizsgálatához. A Daróczi Ágnessel való kapcsolatunknak köszönhetjük a Romakép Műhely egyik programelemét is, az 1993-as örkényi rendőrtámadásról szóló tudósítást, amelyet John Akomfrah *Handsworth Songs* című, a 80-as évek brit utcai megmozdulásairól szóló dokumentumfilmjével vetítettünk együtt. Major Réka a Buvero Roma Női Médiatábort választotta vizsgálatá tárgyául, és a kettőnk által Bársony Katalinnal, a Romédia Alapítvány vezetőjével készített interjú volt

az első lépés egy ilyen tábor belső életének, működésének megismerésében. 2015 őszén Rékával együtt részt vettünk az az év nyarán készült filmek bemutatóján, és ott hívtuk meg a filmeket a Romakép Műhelybe. A kutatás egyik fontos kérdése a roma női identitás és a médiában végzett munka kölcsönös egymásra hatása volt. Nánai Attila a romák integrációjával kapcsolatos társadalmi célú kampányfilmeket elemzett. (Attila egyéb nehézségekre hivatkozva később felmondta a kutatócsoportbeli tagságát, de a választott témájából még tartott egy programbevezető előadást, mely a többi előadáshoz hasonlóan megtekinthető a Romakép Műhely honlapján.) Gunther Dóri először Bagon szeretett volna kutatást folytatni, de a megfelelő mozgóképes anyag hiánya miatt témát váltott, és Siroki László csereháti hírügynökségét, a Cserepresszt választotta. A kutatócsoport számára meghatározó élmény volt a Csereháton végzett terepmunka, a közösen készített interjú Siroki Lászlóval, a helyiekkel való megismerkedés és közös filmvetítés, továbbá a közben velük és egymás között folytatott beszélgetések. (A terepkutatásban Dórin és rajtam kívül Réka, Magdó és Melinda vettek részt, valamint csatlakozott hozzánk Cseke Balázs is, aki bár nem volt tagja a kutatócsoportunknak, de *A város peremén* nevű kutatócsoportnak igen, és amúgy aktív tagja a Romakép Műhelynek.) Dóri a kutatása során feltárta a helyi viszonyokat, a lokális identitások változatait, a lokális média meghatározó képviselési erejét, a médiatáborokban készségeket elsajátító gyerekek kreatív viszonyát a saját képhez. Teidelt Magdalena témája a Makói Videóműhely lett. Magdalena bizonyos értelemben egyedülálló kutatási témát választott, mert a Makói Videóműhely alapvetően nem roma identitású intézmény. Benne éppen az az érdekes, hogy a történetesen roma és nem roma tagok filmjei miképpen hozzák létre a roma témát, amely a lokális identitás egyik fontos elemévé válik. A videóműhely esetében a lokalitás és a globalitás dinamikus kapcsolatára láthatunk rá, hiszen a magyarországi kisvárosban videókészítést tanuló diákok a műhelyvezető aktív hálózatépítő tevékenységének köszönhetően filmjeikkel eljutnak a világ különböző fesztiváljaira, és díjakat nyernek. Magdó Czibolya Kálmánnal, a műhely vezetőjével, valamint Ferenczi Dáviddal készített interjút – ők mindketten vendégei is voltak a Romakép Műhelynek, amelyben többek között Dávid díjnyertes filmjét, a *Honvéd Cityt* vetítettük. Vajda Melinda a Roma Produkciós Irodát működtető Joka Daróczi János munkái iránt érdeklődött, és főleg azok iránt, amelyek néprajzi vonatkozásúak. Melinda figyelme a kutatás során arra irányult, hogy vannak-e a filmeknek olyan jegyei, amelyek valamilyen módon romaként teszik azonosíthatóvá az attitűdöt, amellyel készültek, például azért, hogy bizonyos kulturális sajátosságok beható ismeretéből fakadnak. Melinda itt hasznosította a *halfie* fogalmát, amely a nézőpont és az ábrázolás egyszerre külső és belső

természetére mutat rá, a kettősségre, hibriditásra vagy küszöbhelyzetre, amely az alkotó sajátja, és amely a nézőt is pozicionálja. Wagner Sára elsősorban a zenei érdeklődéstől indítatva talált rá a Snétberger Központ témájára, Almási Tamás *tititá* című filmjén keresztül, amelyet még 2015 őszén együtt láttunk a *Verzió* című nemzetközi emberi jogi filmfesztiválon. Ott találkoztunk a rendezővel is, akit meghívtunk a Romakép Műhelybe, a filmmel együtt. Sárít elsősorban az vonzotta, hogy a Snétberger Központ fiatal diákjai milyen, elsősorban a zenével kapcsolatos mediális platformokat használnak, és ezen túl a zenehasználatnak milyen kapcsolódásai vannak a roma identitással. E bonyolult kérdésnek persze már zeneantropológiai vonatkozásai is vannak, miközben a kulturális, nemzeti, etnikai és lokális identitások hálózatát kell itt szétfejtani.

A hallgatók a pályázatban három feladat teljesítését vállalták a kutatásuk során: egy recenziót, egy interjút és egy tanulmányt. Ezeket a recenzió kivételével teljesítették. (A Romakép Műhely könyvtárából választottak idegen nyelvű könyveket recenzálás céljából.) Ez utóbbi hiányosság magyarázatául az kínálkozik, hogy idegen nyelven nem feltétlenül olvastak még szakkönyveket, és ez nehézséget jelentett számukra, magam pedig e feladat kijelölésekor ezzel a nehézséggel nem voltam tisztában. Egy kiegészítést szeretnék itt tenni: némi kompenzációként szolgál, hogy a hallgatók olyan feladatokat is teljesítettek, amelyeket nem vállaltak – ezekről alább részletesen beszámolok.

A második félévtől kezdődően, miután felvettük a kapcsolatot az egyes személyekkel, akik a kutatási témák központi alakjai, elindulhattak az interjúkészítések. Sipos Flóra Horváth M. Judit fotóművésszel és Csoszó Gabriella fotóművésszel, fotóaktivistával és tanárral, Pala Mátyás Daróczi Ágnes aktivistával, kutatóval, egykori szerkesztő-riporterrel, valamint Szilvási István zenésszel, a Dikh Tv alapítójával, Major Réka Bársony Katalinnal, a Romédia Alapítvány igazgatójával, Gunther Dóri Siroki Lászlóval, a Cserepressz Hírügynökség vezetőjével, Teidelt Magdalena Czibolya Kálmán filmmessel, filmműhelyvezetővel, valamint Ferenczi Dávid filmkészítővel, Wagner Sára a Snétberger Központ diákjaival, Vajda Melinda Joka Daróczi János szerkesztő-riporterrel készített interjút. A Romakép Műhely-programok is ebbe az interjúkörbe tartoztak, ha a fent említett interjúalanyok meghívott vendégekként részt vettek a programokon, így a vetítések utáni, hallgatók által moderált kerekasztal-beszélgetések is a kutatás tárgyát, referenciáját képezték (a beszélgetések már láthatók a Romakép Műhely honlapján és YouTube-csatornáján).

Néhány tanulmányhoz a hallgatók terepen folytattak kutatást: Wagner Sára Balatonfelsőrsre (Snétberger Központ), Sipos Flóra Pécsre (Gandhi Gimnázium), Gunther Dóra Tomorra (Cserepressz), Teidelt Magdó Makóra (Makói Videó-

műhely) utazott, illetve Pala Mátyást az archívumként is funkcionáló magánlakásukban fogadta a Daróczi Ágnes–Bársony János házaspár, Major Rékát pedig a Buvero budapesti székhelyén Bársony Katalin.

A kutató hallgatók harmadik vállalása a recenzión és interjúkészítésen túl egy tanulmány megírása volt. Ennek előkészítése céljából a 2015-ös őszi, valamint 2016-os téli és tavaszi találkozók – amelyek kétheti rendszerességgel zajlottak – a kutatási kérdések, módszerek kialakítását célozták. Hasonló szerepet töltött be az a két bevezető előadás, amelyet a Romakép Műhely kurzus első két alkalomával, 2016 februárjában tartottam a médiaantropológia viszonylag új kutatási területéről, szempontjairól, kérdéseiről, valamint a magyarországi romák vizuális reprezentációjáról. Ide sorolhatók azok a programbevezető előadások is, amelyeket maguk a kutató hallgatók tartottak az egyes filmvetítések előtt. Ezek az előadások a kutatások első performálását jelentették. A kutatás során folyamatosan születtek az elemzést meghatározó médiaantropológiai reflexiók, ezek kutatási tervek, kutatási és interjúkérdések, szakirodalmi listák, kutatási naplók, vetített prezentációk és dolgozatvázlatok formáját öltötték.

A csoportnak hétről hétre kohéziót biztosító találkozók, konzultációk, programokon túl közös platformjainkat is együtt gondoztuk (például Facebook-események, plakáttervezés és -ragasztás), és ez szintén növeli a fiatal kutatók közösség iránti lojalitását. Szintén a szolidaritást biztosítják azok a programok, amelyek bár nem feltétlenül kapcsolódnak közvetlenül a kutatáshoz, de mint a romák reprezentációi a kortárs kultúrában gazdagítják a tapasztalatot, és élesítik a kritikai látást. (Alább ezeket is felsorolom.)

MEGOSZTÁS

Alább a kutatási eredmények megosztásának fizikai és online tereit veszem számba. A Romakép Műhely médiaantropológiai kutatásának lezárásaként egy konferenciát szerveztünk 2016 szeptemberében, amelynek előadásai a Romakép honlapján és YouTube-csatornáján megtekinthetők. Ahogy a jelen beszámoló végén közölt program mutatja, a kutató hallgatókon kívül a téma tapasztaltabb szakértőit kértük fel, hogy vegyenek részt ezen a konferencián, és egyrészt beszéljenek saját aktuális kutatásukról, másrészt reagáljanak a hallgatók előadásaira, és véleményezzék őket.

A megosztás második körébe tartozik az a workshop, amelynek során a Romakép Műhely módszertanát osztottuk meg az ország egyetemeiről érkezett kollégákkal, kifejezetten abból a célból, hogy elinduljon a műhely hálózatosodása,

és lehetőség szerint más felsőoktatási intézményekben is legyen hasonló jellegű kurzus. Ennek már mutatkoznak az eredményei, amennyiben a Képzőművészeti Egyetem művészetelmélet és kurátori ismeretek mesterszakának hallgatóival közösen szerveztük és bonyolítottuk le a 2017-es tavaszi Romakép Műhely-programot. A workshopot a Ferencvárosi Községi Alapítvány adománygyűjtő estjén szerzett támogatás tette lehetővé, mint ahogy a Romakép Műhely-brosúrát is, amely egy letölthető filmkatalógus és módszertani füzet.

A programot és a kutatás eredményeit online terekben is hozzáférhetővé tettük. Fent már említettem a konferencia-előadásokat, amelyek a Romakép Műhely YouTube-csatornáján nézhetők meg. A tavaszi program beszélgetései szintén megtekinthetők a műhely honlapján (www.romakepmuhely.hu). Az érdeklődők a Romakép Műhely Facebook-oldalán követhették és követhetik nyomon a Romakép Műhely aktuális és jövőbeli programjait.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A Romakép Műhely kutatócsoportja nevében szeretnék köszönetet mondani azoknak, akik segítettek minket a kutatás során. Köszönjük az interjúalanyainknak és a kutatásban részt vevőknek, hogy időt szakítottak ránk, és a bizalmukba fogadtak minket: Horváth M. Juditnak, Csoszó Gabriellának, Bársony Katalinnak, Siroki Lászlónak, Czibolya Kálmánnak, Ferenczi János Dávidnak, Bodóczy Ernőnek, Joka Daróczy Jánosnak, Szilvási Istvánnak, Szalóki Áginak, Kőszegi Nórának, a Snétberger Központ diákjainak, valamint vezetőinek, mentorainak és animátorainak: Varga Júliának, Kőműves Juditnak, Ignác Margitnak, Bogdán Annának, Horn Tamásnak és Beri Károlynak. Köszönjük a Romakép Műhely vendégeinek, akik a fent felsoroltak mellett eljöttek hozzánk, és beszélgettek velünk: Stalter Györgynek, Pfsztner Gábornak, Galyas Gyulának, Sós Ágnesnek, Kövecsi Anikónak, Györke Ágnesnek, Árva Mártonnak, Setét Jenőnek, Gyenge Zsoltnak, Kóródi Miklósnak, Almási Tamásnak, Kuru Antalnak, Bodóczy Ernőnek, Kovács Jánosnak, Rézműves Melindának. Hasonlóképpen szeretném megköszönni a részvételt azoknak a hallgatóknak, akik felvették a Romakép Műhely-kurzust, és hozzájárultak annak hatékony működéséhez: Fekete Lászlónak, Gazda Emesének, Kondi Viktóriának, Nánai Attilának, Sági Csengének, Cseke Balázsnak, Gyepesi Flórának, Vincze Erikának, Balogh Adriennek (Adrienn a Buvero tábor résztvevőjeként vendégünk is volt). Köszönjük a DocuArt Mozi működtetőinek, elsősorban Komlói Orsolyának, hogy ott-hont adtak a Romakép Műhelynek. Hálas vagyok Bakó Boglárka és Papp

Richárd egyetemi oktatóknak a Társadalomtudományi Karról, amiért segítettek kapcsolatba lépni az ott tanuló hallgatókkal. Köszönjük Asztalos Anikó szakmai asszisztensnek és Székelyné Muhr Szilviának, az ELTE BTK gazdasági hivatalvezetőjének, hogy a pályázatunkat gondozták. Szeretnénk köszönetet mondani Pócsik Andreának is, aki a kutatócsoport tiszteletbeli tagjaként segített nekünk, és tanácsokkal látott el minket. A borítófotót az ELTE BTK HÖK támogatásából vásárolta a Romakép Műhely, ezért is szeretnénk itt köszönetet mondani. Végül köszönjük Orosz Évának, aki a pályázatunk idején oktatási rektorhelyettes volt, és az ELTE Tehetséggondozási Tanácsának is, hogy a támogatásukkal a kutatásunk megvalósulhatott.